

Sonja Novak-Lukanovič

Jezik in ekonomska vrednost v večkulturnih okoljih

Izvleček

Članek obravnava povezavo med ekonomijo in jezikom. Raba jezika v različnih okoljih in dejavnostih je dandanes povezana tudi z ekonomskimi spremenljivkami; uvodni del torej obravnava osnovne povezave med jezikom in ekonomijo, pri čemer izpostavlja tudi določene slovenske avtorje, ki so v preteklosti pisali o ekonomski vrednosti jezika, sledi pa še posebno poglavje o etnično mešanem območju Slovenije, kjer je jezikovna raznolikost visoko cenjena. Poseben poudarek je na rabi manjšinskih jezikov – madžarščine in italijanščine – v povezavi z ekonomskimi spremenljivkami, kjer na osnovi empiričnih podatkov osvetlimo razlike v evalvaciji rabe obeh jezikov na delovnih mestih v javnih inštitucijah in zasebnih podjetjih na etnično mešanih območjih Slovenije.

Ključne besede: jezik, dvojezičnost, jezikovni trg, vrednost jezika, narodno mešano območje

Language and economic value in multicultural settings

Abstract

The present article highlights the link between economy and language. The use of a certain language in different settings and in different spheres of human activity is nowadays also linked to economic variables; the introductory chapter therefore brings basic links between language and economy, presenting also some Slovene authors who in the past wrote about economic value of the language and then followed by a special chapter focusing on ethnically mixed region in Slovenia where language diversity is valued. We are specifically highlighting the use of minority language – Hungarian or Italian – in relation to economic variables; proceeding from empirical data we are pointing out the differences regarding the evaluation of the use of two languages at workplaces in public institutions and private enterprises in ethnically mixed territories of Slovenia.

Keywords: language, bilingualism, language market, value of language, ethnically mixed territory

1 Uvod

Empirični podatki raziskovanja medetničnih odnosov na narodno mešanih območjih v Sloveniji¹ so nakazali soodvisnost povezave jezika z ekonomijo. Rezultati raziskovanj potrjujejo, da ekonomija vpliva tako na izbiro kot na rabo jezika v specifičnih, z ekonomsko kategorijo zaznamovanih situacijah (Novak Lukanovič 2002). Literatura tudi navaja, da ekonomija vpliva na oblikovanje specifičnega besedišča (Humar 2004).

Pri obravnavanju povezave jezika in ekonomije se pojavi vprašanje, kaj obsega ekonomija in s katerimi vidiki ekonomije povezujemo jezik. Postavlja se vprašanje, ali jezik obravnavamo v povezavi z ekonomijo v pomenu gospodarstva ali obravnavamo jezik v povezavi z ekonomijo v najširšem pogledu in v čem je bistvena razlika med njima.

Iz definicije ekonomije – v pomenu gospodarstvo – izhaja, da ta obsega niz človekovih dejavnosti, ki ustvarjajo produkcijo, distribucijo in porabo, izmenjavo izdelkov in storitev, ki imajo vrednost na trgu in ustvarjajo BDP ter predstavljajo uspeh/rezultat neke države ali pokrajine ali določenega obdobja. Na drugi strani pa je ekonomija družbena veda, ki jo zaznamuje niz različnih dejavnikov in različnih pristopov. Kot disciplina je bila opredeljena v tridesetih letih prejšnjega stoletja, ko so se avtorji začeli ukvarjati z obnašanjem človeka in odnosom do koristi (Robbins 1935). Raziskovalci so si enotni, da je ekonomija mnogo širša kot gospodarstvo, kajti obravnava različne vidike človekovega izkustva. Razliko med ekonomijo in gospodarstvom se lahko primerja z razliko med »družbo in sociologijo« (Grin 2009, 3).

Pri obravnavanju povezave jezika in ekonomije se lahko osredotočimo na tri vsebinske sklope:

- vpliv jezika na ekonomske spremenljivke;
- vpliv ekonomskih spremenljivk na razvoj jezika;
- interakcijo med jezikovnimi in ekonomskimi spremenljivkami (jezikovna politika).

V našem raziskovanju se osredotočamo na iskanje povezav med jezikom in ekonomijo ter to potrjujemo s primeri, ko sta izbira in raba jezika povezani z ekonomskimi dejavnostmi posameznika ali organizacije. V tem kontekstu je mogoče obravnavati dva vidika:

- znanje jezika je za posameznika prednost, ki mu omogoča zaposlitev, ustrezno delovno mesto in boljši zaslužek;
- znanje jezika (in kulture) prispeva k poslovnemu uspehu podjetja.

Ne glede na to, v katerem pomenu obravnavano sintagmo »jezik – ekonomija«, pa je vedno treba izhajati iz osnovnega izhodišča, da ima jezik vrednost, ki ga navaja Bourdieu. Njegovo izhodišče o vrednosti jezika vključuje ekonomski vidik, torej da je jezik vedno del širšega družbenega konteksta, v katerem ekonomski pogoji močno zaznamujejo rabo in izbiro določenega jezika (Bourdieu 1991, 43–102). Različno vrednotenje jezika je posebej opazno med večinskim in manjšinskim jezikom. Spremenljivka vrednost je večplastna (simbolična, prepoznavna² vrednost, vrednost rabe,³ vrednost izmenjave⁴) in jo močno zaznamuje prepletenost družbenoekonomskih dejavnikov. Vrednost je objektivno in subjektivno izmerljiva kategorija, za posameznika njegova subjektivna reakcija na sprejemanje sveta, ki ga obdaja. V objektivnem pomenu vrednost jezika pomeni, da znanje in govorjenje jezika predstavlja posamezniku produkt, ki ima ceno in ustvarja prihodek ter tudi dobiček, s čimer se vrednost jezika dotakne ekonomske kategorije. Cena, ki jo ima jezik, pa jezik oziroma posredno tudi posameznika uvršča na odprti in konkurenčni jezikovni trg.

Obravnavanje jezika v povezavi z ekonomijo zahteva interdisciplinaren pristop z vključevanjem jezikoslovcov, ekonomistov, sociologov. Na žalost pa nam literatura potrjuje, da je danes le malo ekonomistov, vsaj po naši oceni, ki bi se sistematično ukvarjali s povezavo jezika in ekonomije oziroma povezavo in vlogo jezika v gospodarski uspešnosti podjetja ali družbe. Brez dvoma lahko trdimo, da prav jezik kot najpomembnejši element identitete zaznamuje etnični vidik gospodarske/ekonomske prepoznavnosti in moči posameznika ali skupine. To je zlasti pomembno za manjšinske skupnosti, ki si svoj položaj in moč v okolju gradijo tudi z gospodarsko dejavnostjo.

2 Vloga slovenskih avtorjev pri obravnavi povezave jezika in ekonomije v preteklosti

Čeprav analiza znanstvene in strokovne literature kaže, da so se znanstveniki v svetu intenzivno začeli ukvarjati s povezavo jezika in ekonomije zlasti v osemdesetih in devetdesetih letih dvajsetega stoletja, pa nas literatura opozarja, da smo na slovenskih tleh že zelo zgodaj zasledili zanimanje med slovenskimi intelektualci za povezavo jezika z gospodarstvom, predvsem za ekonomsko vrednost jezika. To je posledica družbenopolitičnega položaja in vloge slovenskega jezika, zgodovinskih dogodkov ter razmer na začetku dvajsetega stoletja. Za osvetlitev te naše trditve je treba izpostaviti, da je že leta 1921 slovenski gospodarstvenik Gosar (1985) ugotovil, da sta jezik in ekonomija povezana, ter zapisal »[...] jezikovno vprašanje sega globoko na

gospodarsko polje [...] Vprašanje, ali se moramo mi učiti tujega jezika ali se morajo narobe drugi učiti našega, ni samo idealne, temveč tudi velike praktične vrednosti ter je pristno gospodarsko vprašanje [...]« Družbenopolitični položaj in položaj slovenskega jezika ter razmere po koncu prve svetovne vojne so v novo nastali državi vplivali na to, da so bila razmišljanja o ekonomski vrednosti jezika prisotna ne med jezikoslovci, temveč predvsem med gospodarstveniki. V tistem času je slovenski politik in gospodarstvenik Gosar⁵ v svojem delu o narodnostnem vprašanju s poglavjem »Jezik v gospodarskem življenju« podal osnovo današnjemu obravnavanju povezanosti jezika in ekonomije. Žal pa je tudi njegovo pisanje prav zaradi jezika (slovenskega) ostalo znano samo ozkemu krogu bralcev. Gosar (1985, 116) je o enakopravnosti jezikov na institucionalni ravni oziroma o institucionalni vrednosti jezika zapisal:

Ogromen del naroda, čigar jezik se zapostavlja in v javnosti ne priznava, je tako priklenjen na najnižjo stopnjo socialnega življenja, na drugi strani pa se odpira članom vladajočega naroda prosta pot do vseh boljših mest v zasebnem in javnem življenju. Od najvišjega mesta v javni službi pa do najnavadnejšega predelavca v zasebnem podjetju, vse jim je na razpolago, treba jim je za to le potrebnega strokovnega znanja, dočim je članu neenakopravnega naroda pri najboljši strokovni usposobljenosti, brez znanja tujega jezika, nemogoče doseči tudi le najnižje izmed boljših mest [...]

V zaključku omenjenega poglavja je Gosar (1985, 117) zapisal: »*Notranja zveza med jezikovnim oziroma narodnim in gospodarskim vprašanjem je jasna, in nobenega dvoma ni, da vodi jezikovna neenakopravnost k splošni narodni neenakopravnosti, iz katere izvira popolna gospodarska odvisnost in socialna zapostavljenost [...]*«.

Zgoraj navedeni citati Gosarja, ki imajo tudi velik simboličen pomen, so nas spodbudili, da smo se v naših raziskovanjih poglobili in poskušali z empiričnimi podatki poiskati povezavo med ekonomskimi spremenljivkami in rabo oziroma izbiro jezika v različnih dejavnostih in različnih družbenih okoljih. Pri tem smo se zavedali, da povezavo lahko obravnavamo na nivoju posameznika, pri katerem izbiro jezika zaznamuje prepletenost motivacijskih silnic (ni nujno, da je ekonomska najmočnejša), ali pa na nivoju družbe, kjer jezik usmerjajo drugačne značilnosti oziroma motivacije.

Drugi, prav tako pomemben avtor, ki je v svojih delih kar nekaj let pozneje in tudi iz drugačnega družbenoekonomskega izhodišča poudarjal pomen jezika za ekonomski razvoj, je Toussaint Hočevar, slovensko-ameriški ekonomist in zgodovinar,⁶ ki ga še danes citirajo številni sodobni avtorji (na primer Grin, 2009). V svojih razpravah obravnava razmerje med etničnostjo in gospodarskim razvojem – posebej izpostavlja jezik kot element etničnosti in pravi, da naj bi bile institucije, ki vplivajo na gospodarski razvoj, jezikovno usklajene s prebivalstvom nekega ozemlja, če naj bo družbeni produkt kar največji. Prav tako izpostavlja jezik in navaja, da prav jezik ustvarja in omogoča mobilnost, ter se sprašuje, ali družbena ločnica vedno sovпада z jezikovno. Primeri iz vsakdanjega življenja v preteklosti in sedanjosti to zavračajo. Hočevar trdi, da jezikovni monopol omogoča privilegirani položaj, kar seveda lahko tudi danes potrdimo. Prav tako izhaja iz trditve, da znanje nekega jezika pomeni kapitalno investicijo, ki je ireverzibilna, zaprta v človekovih možganih in je ni moč odtujiti kot kako fizično dobro, čeprav jo lahko prenašamo drugim. Kot ostale kapitalne dobrine pa je tudi znanje nekega jezika podvrženo depreciji.⁷ V svojem delu *Slovenski družbeni razvoj* tudi piše, da so za razliko od nemško govorečega ljudstva Slovenci morali, ko so se vključevali v dejavnosti, za katere je veljal nemški jezikovni sistem, nositi dodaten investicijski strošek, ki ga je terjalo učenje nemščine. Dokler je šlo za redke posameznike, so bili ti stroški nižji kot bi bili investicijski stroški za postavitve avtonomnega informacijskega sistema (Hočevar 1976).

Pri razglabljanju o ekonomski obravnavi jezika Hočevar navaja, da so stroški, ki so povezani z učenjem jezika, investicijski stroški v fizične in človeške vire. Ti stroški so potrebni za prenos in kopičenje informacij ter ustvarjajo na primer dokumentacijo. Hočevar tudi razglablja o dinamiki jezikovnih sistemov in pojasnjuje, da funkcijska meja med posameznimi jezikovnimi sistemi ni stanovitna in teži k premikanju. Kot primer navaja področje, kjer nastopata dominanten jezik A in nedominanten jezik B. V takem področju je nujno potrebno, da posameznik pridobi znanje jezika A, ker gre za investicijo, ki mora vsebovati eksplicitne in implicitne stroške učenja, torej tudi čas. Stroški skupine B pa pomenijo pregrado/mejo, ki jo morajo premagati tisti, ki težijo k poklicem oziroma delu, ki poteka v jeziku A, torej gre za različne stroške.

Avtor, ki ga je prav tako pomembno navesti, je Aleš Lokar, ki pa vlogo jezika obravnava na nekoliko drugačen način. V svojih delih obravnava jezik v povezavi z gospodarsko dejavnostjo manjšine. Pri tem se naslanja predvsem na slovensko manjšino v Italiji. V enem izmed svojih del, ki so nastala v soavtorstvu z Oblakom (Lokar in Oblak 1986), piše o problemu, ki je povezan z nizko etnično specifičnostjo ekonomske dejavnosti. Avtorja pišeta,

da zelo redka podjetja, če sploh kakšna, služijo izključno slovenskemu trgu in da imajo dejavniki sami po sebi, z izjemo človeškega dejavnika, nizko stopnjo etnične specifičnosti. Že sama majhnost manjšine otežuje produkcijo vseh človeških znanj in veščin, potrebnih v sodobni ekonomski dejavnosti. Prav zato so podjetja pogosto mešanega značaja, tako z etničnega (osebnega) kot s kapitalskega vidika. Avtorja izpostavljata, da je svojstven pristop k reševanju tovrstnih problemov v zadnjih letih razvil Hočevar, ki je uvedel pojem jezikovne specifičnosti znotraj določenega področja, ki temelji na konceptu diferenciranih stroškov uvajanja novega jezika, ki naj bi ga govoril zgodovinsko dominanten del prebivalstva, kar je v nasprotju z vztrajanjem pri tradicionalnem zgodovinskem jeziku. Te zamisli so seveda učinkovitejše in uporabnejše v dejavnostih, kjer so jezik, informacije in bližnji stiki s prebivalstvom osnovni funkcionalni elementi in produkcijski dejavniki. Tako lahko zaključimo, da so v primeru manjšin, kjer je jezik bistvenega pomena, najboljši kazalci ekonomskih meritev tisti, v katerih se splošen ekonomski pomen prepleta z jezikovno specifičnostjo.

Zanimivo pa je, da kasneje med slovenskimi avtorji ne zasledimo posameznikov, ki bi jezik obravnavali na tak način. Raziskav, ki bi celovito obravnavale povezavo jezika in ekonomije v Sloveniji, literatura ne navaja, zasledimo le vire, ki obravnavajo vlogo jezika in kulture v gospodarstvu oziroma ekonomiji (na primer Pogorelec 1983; Nečak Lük 1993; Osojnik 2004). Analize jezikovnih procesov na stičnih območjih v Sloveniji⁸ so nakazale prisotnost »ekonomskih« spremenljivk pri izbiri in rabi jezika na delovnem mestu, ki jih v nadaljevanju predstavljamo.

3 Povezava jezika in ekonomije: različni raziskovalni pristopi

Obravnavanje povezave jezika in ekonomije ne izhaja iz enotnega teoretičnega koncepta, ki bi povezavo utemeljeval kompleksno in sistematično. Marschak⁹ je bil eden izmed prvih, ki je v svojih delih v središče postavil vprašanje, zakaj se raba jezikov spreminja, zakaj se nekateri jeziki bolj ohranjajo kot drugi in kaj pomeni učinkovitost jezika. Jezik je bil zanj objekt izbire, ki je usmerjen v doseg določenega cilja. Izbiro jezika v komunikaciji ali pa izbiro za učenje nekega jezika je apliciral na standarde mikroekonomije in jih povezal na isti način, kot so povezane vse ekonomske odločitve posameznika – od nakupa izdelka do investicije, ki za posameznika vedno predstavljajo rezultat – najboljšo izbiro v danem trenutku.

Analize številnih jezikovnih gibanj v svetu so dokazovale in potrdile moč ekonomskega dejavnika pri izbiri in rabi posameznega jezika (Edwards

1985). Mnogi avtorji (Grenier in Vaillancourt 1983; Grin 1996) na osnovi svojih raziskovanj potrjujejo, da ekonomske spremenljivke prispevajo k zaščiti in promociji manjšinskih jezikov ter vplivajo na strukturne spremenljivke etnolingvistične vitalnosti skupnosti, kot jih je opredelil Giles s sodelavci (1977, 309).

Literatura tudi navaja, da je treba ekonomski vidik jezika upoštevati tudi pri oblikovanju jezikovno-izobraževalne politike države, ki prav z jezikovnim in izobraževalnim načrtovanjem vpliva na vlogo, položaj in status jezika ter s tem tudi na strukturo jezikovnega trga (Wodak in Menz 1990; Grin 2003; Gazzola 2014). Strukturo jezikovnega trga in odgovore na vprašanja, zakaj se nekatere jezike bolj, druge manj poučuje oziroma uči v določenih okoljih, pa dajejo odgovori, ki upoštevajo poleg družbenoekonomskih dejavnikov in jezikovno-izobraževalne politike tudi različne oblike neformalnega izobraževanja. Zlasti o vplivih različnih oblik neformalnega jezikovnega izobraževanja raziskave ne poročajo.

Lazear (1999a, 1999b) je na osnovi svojega raziskovanja izpostavil vprašanje jezika v večkulturnih okoljih predvsem z organizacijske perspektive in obravnaval, kako globalna podjetja najemajo delavce, ki obvladajo dva jezika. Pri tem podjetja izhajajo iz premise, da je dvojezični delavec veliko atraktivnejši na trgu delovne sile. Raziskave potrjujejo, da znanje jezikov oziroma biti dvojezičen predstavlja posamezniku vrednost, ki mu omogoča prednost na trgu delovne sile (Erreygers in Jacobs, 2005) in mu prinaša boljši finančni zaslužek (Carliner 1981). Empirično je potrjeno, da jezikovna spretnost oziroma višja stopnja sporazumevalne zmožnosti vpliva na trg delovne sile, zlasti je to mogoče zaznati med migrantsko populacijo (Dustmann 1994), medtem ko v večkulturnih območjih – etnično mešanih okoljih – stopnja jezikovne zmožnosti (pri tem imamo v mislih stopnjo znanja manjšinskega jezika) ni statistično pomembna kategorija pri ustvarjanju zaslužka, na primer v Walesu (Henley in Jones, 2001), oziroma pri zaposlovanju na različna delovna mesta. O tem poročajo tudi rezultati empiričnega raziskovanja v Sloveniji (Novak Lukanovič, 2002).

Čeprav so pristopi pri obravnavanju vloge manjšinskih jezikov glede na posamezno okolje različni, pa je bilo obravnavanje vloge manjšinskih jezikov v preteklosti največkrat osredotočeno predvsem na dimenzijo ohranjanja kulturne dediščine ter na obravnavanje jezika kot pomembnega simbola identitete posameznika in skupine ter prenašalca kulture, torej obravnavanje jezika manjšine v netržnem pomenu. V kontekstu ekonomskega vidika so jezik obravnavali največkrat le v povezavi s kulturno/jezikovno produkcijo, ki je bila predstavljena v kvantitativnem pogledu in obravnavana kot strošek. Investicija v jezik oziroma jezikovno produkcijo, obravnavana v ozkem ekonomskem pomenu, je lahko že v izhodišču obsojena na izgubo

in je nespremenljiva. To pomeni, da je na primer število izdanih knjig v jeziku manjšine, število bralcev revij oziroma časopisov, ki izhajajo v jeziku manjšine, v številčnem obsegu vedno majhno in prav zato v ekonomskem pogledu največkrat ne pokrije niti stroškov produkcije, kaj šele, da bi ustvarilo dobiček. Z vključevanjem oziroma izpostavljanjem ekonomskega dejavnika v širšem, ne samo kvantitativnem pomenu, temveč v pomenu, kjer ekonomski dejavnik vpliva na ohranjanje in promocijo manjšinskih jezikov, se je obravnavanje razširilo in dopolnilo v okviru naslednjih vsebin: jezik kot medkulturna dimenzija, jezik kot pogoj razvoja (mikro in makro) ekonomije in jezik kot javno dobro – jezikovna in kulturna raznolikost je kakovost življenja (Čok in Novak Lukanovič 2005).

Obravnavanje jezika in ekonomije v povezavi z manjšinskim jezikom se je v zadnjih letih močno spremenilo in nadgradilo ter postalo pomembno tudi v povezavi z jezikovno politiko Evropske unije. Njen dokument, na primer Lizbonska strategija,¹⁰ vključuje jezikovno raznolikost s ciljem promocije družbene/socialne kohezije in ekonomskega razvoja. Večjezičnost in interkulturalizem postajata ključ uspešnega sodelovanja v današnjem svetu, ki je tesno povezan s trgov delovne sile, prav tako pa tudi z enotnim/skupnim evropskim trgov, ki narekuje prost pretok kapitala, izdelkov in delovne sile.¹¹ V okviru te dinamike pa prav jezik in kultura igrata specifično vlogo, kajti pomen jezika in kulture v družbi se spreminja in dobiva nove dimenzije. Znanje jezika ni samo akademska vrednost, temveč jezik v najširšem pomenu integrira/združuje tudi druge discipline. Različni družbenoekonomski dejavniki vplivajo na spremembe v pomenu znanja enega, dveh ali več jezikov ter na spremembe, ki vplivajo, da se jezik ne obravnava samo v okviru ene discipline, temveč je njegovo obravnavanje interdisciplinarno.

Tako ugotavljamo, da globalno gospodarstvo, ki se ne ustavi znotraj meje ene skupnosti/ države, ustvarja novo usmeritev – ustvarja se generacija študij, ki povezujejo jezik in ekonomijo. V procesih globalne organiziranosti gospodarstva in kapitala se pojavljajo ljudje in organizacije, ki morajo med seboj komunicirati zelo hitro in dobro, da dosežejo uspeh in cilj, ki ga postavlja kapital. V tej komunikaciji pa niso pomembne samo nove informacijske tehnologije, temveč tudi jezik, ki se razlikuje od blaga, storitev, sredstev, kajti upravljanje blaga in storitev brez jezika ne obstaja. Upravljanje jezika pomeni upravljanje uporabnikov (Cameron 2005). V tej perspektivi postajata vloga in odnos do jezika specifična. Jezik postaja pomembno komunikacijsko sredstvo, ki posamezniku pomaga v tekmovalnem okolju.

Ključne vsebine, ki zaznamujejo jezikovne procese v povezavi z ekonomskimi kategorijami, se v družbi največkrat nanašajo na koristi in stroške, povezane z različnimi oblikami urejanja medskupinske komunikacije, raz-

ličnimi pristopi na trgu delovne sile, različno distribucijo jezikovne neena-
kopravnosti, različno rabo jezika večine in manjšine na delovnem mestu,
različno vlogo posameznega jezika v ekonomskem razvoju družbe ter eko-
nomske prednosti politike poučevanja različnih jezikov.

Pri obravnavanju povezave jezika in ekonomije je v izhodišču treba iz-
postaviti vrednost jezika in jezikovni trg. V lingvističnem pomenu so vsi
jeziki v osnovi enakovredni, toda družbene in politične značilnosti imajo
velik vpliv na simboličen in komunikacijski položaj jezika ter na njegovo
vrednost. Posameznemu jeziku se tako posebnosti oziroma vrednosti eno-
stavno dodajo. Spremenljivka vrednost je večplastna in jo močno zazna-
muje družba. Različne posebnosti oziroma različno vrednotenje jezika je
značilno zlasti tam, kjer obstajajo razlike med večinskim in manjšinskim
jezikom. Vrednost zaznamuje pragmatična ali družbenokulturna kategori-
ja, ki je objektivno in subjektivno izmerljiva. Vrednost je za posameznika
njegova subjektivna reakcija na sprejemanje okolja, ki ga obdaja. V objek-
tivnem pomenu pa vrednost jezika pomeni, da znanje jezika (razumevanje,
govorjenje, pisanje, branje) predstavlja posamezniku izdelek, ki ima ceno in
ustvarja prihodek ter tudi dobiček, s čimer se vrednost jezika dotakne eko-
nomske kategorije. Cena, ki jo ima znanje jezika, pa jezik oziroma govorca
jezika uvršča na odprt in konkurenčen jezikovni trg. Ekonomska vrednost
jezika je tako podkategorija družbene vrednosti ter se pod določenimi po-
goji in v specifičnih okoliščinah lahko tudi spreminja.

Vrednost jezika v večkulturni družbi predstavlja za posameznika in druž-
bo investicijo, katere učinkovitosti ni mogoče vedno finančno oceniti, kajti
jezik ima simbolično vrednost, ki je povezana z identiteto posameznika in
skupine. Jezik vsako družbo na neki način zaznamuje, v vseh sferah družbe-
nega življenja pa ljudi ali povezuje ali razdvaja. Jezik je del posameznikove
osebnosti, jezikovne navade pa so najpomembnejše sestavine družbenih
navad. Ker je jezik družbeni fenomen, je tesno povezan z družbeno struk-
turo in družbenim vrednostnim sistemom. Posameznik prav z jezikovnim
sporazumevanjem oziroma s svojim jezikovnim obnašanjem odseva druž-
bene norme, ki jih zahteva določen položaj, hkrati pa z njim določa tudi
svoj odnos do drugih ljudi in položaj v družbi. Jezik oziroma izbira jezika v
večkulturnem/večjezičnem okolju kaže, ali posameznik lahko živi v svojem
jeziku oziroma ima pravico živeti v svojem jeziku, ter istočasno odseva tudi
odnose med skupinami – ali skupine živijo ena z drugo ali ena mimo druge.
Simbolična vrednost jezika je težko izmerljiva, kajti jezik v tem pomenu
predstavlja osnovno človekovo pravico (Čok 2008a, 2008b). Jezik ima tudi
prepoznavno vrednost – je znak prestiža ali družbenega statusa. Vrednost
rabe pomeni, da se jezik v določenem okolju uporablja in uporaba jezika
posamezniku prinaša vrednost, na primer delovno mesto, omogoča šolanje

itd. Vrednost rabe se nanaša tudi na produkcijo – v kvantitativnem pomenu – knjig in medijev v določenem jeziku. Vrednost izmenjave je zelo odvisna od tipa jezika – razlike glede na status jezika v družbi (uradni/neuradni, večinski/manjšinski) ali glede na klasifikacijo jezika v pomenu mednarodni jezik¹² oziroma manj uporabljen jezik. Skoraj nemogoče pa je ustvariti enotno metodologijo oziroma univerzalen pristop, ki bi definiral parametre vsake vrednosti in določil, kako pomemben oziroma kakšno mesto posamezen parameter zaseda v sintagmi »vrednost jezika«.

Če poskušamo zgoraj omenjene vsebine združiti, lahko ugotovimo, da jezik v povezavi z ekonomijo nastopa kot vrednost, ki jo obravnavamo v kontekstu jezikovnega trga. Jezikovni trg oblikuje družba v najširšem pomenu. Številni družbeni, politični in ekonomski dejavniki v povezavi z jezikovno/izobraževalno politiko države ustvarjajo »produkcijo jezikov«. V primeru večjezične družbe (okolja) se ustvarja tudi hierarhija jezikov, kjer ima posamezen jezik različno mesto v hierarhični piramidi. Družbeno-ekonomski položaj območja, formalna jezikovna politika, neformalno izobraževanje in tudi percepcija posameznikov do različnih jezikov ustvarjajo strukturo jezikovnega trga, v katerem se promovira določen tip jezikovne prakse oziroma jezikovnega vzorca. Jezik v tem kontekstu deluje kot močen instrument v povezovanju različnosti, gradi zaupanje in izboljšuje komunikacijo v najširšem pogledu. Na drugi strani pa lahko ekonomski parametri tudi vplivajo na jezikovno diskriminacijo v medskupinskih odnosih. V različnih družbenih/jezikovnih procesih v večkulturnem okolju ima pomembno vlogo državni jezik. Vsak drugi jezik, tudi če je uradni, je v okolju povezan z državnim. Državni jezik pa je tisti, ki predstavlja neke vrste izhodiščno normo, ki omogoča, da se lahko vse druge jezikovne prakse, ki se v okolju uporabljajo, tudi objektivno merijo. Na ta način se ustvarja jezikovni trg, ki jeziku določa ponudbo in povpraševanje ter ustvarja pogoje konkurence, usmerja distribucijo, določa vrednost, ustvarja posreden ali neposreden dobiček.

Izhajajoč iz ekonomske teorije o organizaciji in strukturi trga (Petrin 1995), se zakonitost trga v gospodarski panogi lahko prilagodi jezikovnemu trgu, kjer so uresničeni naslednji cilji:

- učinkovita raba jezika (dominantnega, manjšinskega, tujega);
- ustrezna stopnja znanja jezika (jezikovna kompetenca);
- enakost jezikov (enakovreden položaj jezikov);
- omogočene vrednote, kot sta svoboda izbire, kulturna raznolikost.

Jezikovni trg je strukturno vezan na ekonomijo in politiko države, predvsem na moč obeh. Politika države predvsem z jezikovnim načrtovanjem močno vpliva na stopnjo znanja posameznega jezika, rabo jezika in družbeno vrednotenje jezika, torej na vrednost jezika (Gazzola 2014). Znanje jezika v določeni situaciji lahko primerjamo s produkcijo oziroma izdelkom na trgu. Jezik na jezikovnem trgu prispeva k odpravi psiholoških mej, lažjemu dostopu do drugega/tujega trga, uspehu na trgu delovne sile (delovno mesto) in mobilnosti – fleksibilnosti na trgu delovne sile.

4 Povezava jezika in ekonomije na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji – prikaz izbranih raziskovalnih rezultatov

V Sloveniji je na narodno mešanem območju v Prekmurju (slovensko-madžarskem) in slovenski Istri (slovensko-italijanskem)¹³ formalno zagotovljena dvojezičnost na institucionalni ravni, kamor spada tudi dvojezično poslovanje. Jezikovna različnost se v okolju formalno spoštuje, zagotavljajo se tudi finančna sredstva za njeno uresničevanje. Finančno podporo deklarativno zapisanih možnosti zagotavlja Ustava Republike Slovenije. V tem kontekstu ima jezikovna različnost (znanje dveh jezikov) neposredno vrednost, ki je povezana z dodatkom za dvojezično poslovanje.¹⁴ To velja le za javne/državne ustanove na področjih, kjer zaposleni prihaja v stik s strančami. Znanje jezikov oziroma biti dvojezičen predstavlja posamezniku vrednost, ki mu omogoča prednost na trgu delovne sile (Erreygers in Jacobs 2005; Zver 2015). Možnost izvajanja dvojezičnosti, vsaj v segmentu javnih/državnih ustanov, dodatno stimulira dodatek za dvojezično poslovanje. Dodatek za dvojezično poslovanje se pojavlja kot pomemben ekonomski element tako z vidika makro- kot mikroekonomije. Z vidika makroekonomije dodatek za dvojezično poslovanje predstavlja finančni strošek v proračunu, ki ga država mora zagotavljati, da se lahko dvojezičnost formalno uresničuje na vseh nivojih. Na mikronivoju pa to pomeni, da je dodatek za dvojezično poslovanje vezan na posameznika in delovno mesto ter ima večplasten pomen – posameznik je motiviran, da se nauči drugi jezik, kajti znanje jezika večine in manjšine mu omogoča zaposlitev, ne nazadnje pa mu znanje in raba dveh jezikov na delovnem mestu prinašata finančno stimulacijo. Težko bi odgovorili, ali je finančna stimulacija (dodatek 3–6 % na osnovno plačo) dovolj za motivacijo posameznikov, predvsem pripadnikov večinske populacije, da usvojijo jezik drugega.

Določbe o enakopravni rabi jezikov obeh narodnih manjšin na narodnostno mešanih območjih vsebujejo zakoni in pravilniki o delovanju uprave ter državnih in pravosodnih organov (sodišč, tožilstev, notariata) ter določila o

zunanji dvojezičnosti. Oba jezika, slovenski in italijanski oziroma madžarski, sta enakopravna jezika tudi pri poslovanju upravnih, državnih in pravosodnih organov.¹⁵

V zasebnih institucijah, ki delujejo na narodno mešanih območjih v Sloveniji, je zahteva po znanju manjšinskega jezika, bodisi italijanskega bodisi madžarskega, prisotna le, če znanje jezika pomeni pogoj, povezan z uspešnim poslovanjem in večjim zaslužkom, na primer, ko komunikacija v jeziku manjšine povečuje prodajo. Mnogokrat pa postane prednost »znati italijanski oziroma madžarski jezik« tudi zato, ker je manjšinski jezik jezik sosednje države, s katerim ima podjetje poslovne stike. V tem pomenu ima znanje manjšinskega jezika za posameznika dodano vrednost – znanje jezika je vrednost, ki je izmerljiva z ekonomskimi kazalci (Novak Lukanič 2002, 2003). Podjetja, ki imajo sedež zunaj narodnostno mešanega območja, sprejemajo dvojezičnost zelo enostransko. To nam je potrdila analiza podatkov intervjujev¹⁶ z izbranimi podjetji. Dvojezičnost povezujejo izključno s pripadniki manjšine. Smisla v uresničevanju institucionalne dvojezičnosti ne vidijo, ker menijo, da pripadniki italijanske in madžarske narodnosti dobro govorijo slovenski jezik, ki je na narodno mešanih območjih ne samo uradni, temveč tudi državni jezik.

Pri tem velja omeniti tudi raziskavo o dvojezičnosti na narodno mešanih območjih v Sloveniji,¹⁷ ki se je posredno dotaknila tudi povezave jezika in ekonomije. V raziskavi se je preverjalo strinjanje oziroma nestrinjanje z dodatkom za dvojezično poslovanje. Zanimalo nas je njihovo mnenje o upravičenosti finančnega dodatka za dvojezičnost. Večina vprašanih iz omenjene raziskave¹⁸ je menila, da bi morale biti znanje dveh jezikov – slovenskega in madžarskega oziroma italijanskega – *pogoj za zaposlitev* na narodnostno mešanem območju ne glede na delovno mesto. Uresničevanje te zahteve bi ustvarilo pogoje, da bi se dvojezičnost lahko izvajala na vseh področjih družbenega življenja in v vseh poklicih.

Rezultati iste raziskave kažejo, da ljudje niso tako močno prepričani o upravičenosti finančne stimulacije. Na vprašanje, ali menijo, da morajo biti delavci, ki opravljajo službo v dveh jezikih, v slovenščini in italijanščini oziroma v slovenščini in madžarščini, na narodnostno mešanem območju za to dodatno plačani, je večina v Prekmurju odgovorila pritrdilno, v slovenski Istri pa niso bili tako prepričljivi (glej tabelo 1).

Tabela 1: Odgovori na vprašanje o dodatku za dvojezično poslovanje

		slov. Istra	Prekmurje
da	št.	63	91
	%	43,8	62,3
ne	št.	67	45
	%	46,5	30,8
ne vem	št.	14	10
	%	9,7	6,8
skupaj	št.	144	146
	%	100,0	100,0

Kot argument za upravičenost dodatka navajajo, da je delo bolj naporno ter zahteva več angažiranosti in priprav. V že omenjeni raziskavi¹⁹ nas je presenetil relativno visok odstotek vprašanih, ki se ne strinjajo z dodatkom za dvojezično poslovanje (med vprašanimi v slovenski Istri jih je tako mislilo 46,5 %, v Prekmurju pa 30,8 %), zato smo poskušali najti povezave z izbranimi spremenljivkami, ki bi razložile rezultat. Odgovore o nestrinjanju smo povezali s področjem zaposlitve, starostjo, spolom in stopnjo dosežene izobrazbe. Ugotovili smo, da starost vpliva na omenjeno stališče. Zlasti v Prekmurju med posamezniki, ki se s tem ne strinjajo, prevladujejo starejši. Ob dodatnem preverjanju smo ugotovili, da so to večinoma posamezniki, ki so pri odprtih vprašanjih napisali, da je dvojezičnost v njihovem okolju nekaj naravnega in da za uporabo dveh jezikov na delu ni treba ljudi dodatno plačevati.

Zanimivo je, da ima tudi spol v Prekmurju statistično značilno povezavo z vprašanjem o dodatku za dvojezično poslovanje. Večina moških se z dodatkom za dvojezično poslovanje ne strinja²⁰ in ob ugotavljanju, kje so zaposleni, smo ugotovili, da so zaposleni na delovnih mestih, kjer od njih ne pričakujejo in ne zahtevajo znanja dveh jezikov.

Področje zaposlitve zelo zaznamuje strinjanje oziroma nestrinjanje z dvojezičnim dodatkom. O tem poročajo tudi rezultati raziskav, na primer raziskava, ki so jo izvedli Nečak Lük in sodelavci (Nečak Lük in Jesih (ur.) 1998), kjer predvsem vprašani, ki so zaposleni v izobraževalnih institucijah, zelo močno podpirajo dodatek za dvojezičnost.

Med vprašanimi v slovenski Istri področje zaposlitve ni povezano z odgovorom, da se ne strinjajo z dodatkom. Nobeno področje ne izstopa in odgovori »ne« so enakomerno razpršeni med različnimi področji

zaposlitve, medtem ko je v Prekmurju zaznana povezava med odgovori, da se ne strinjajo z dodatkom in s specifičnim področjem zaposlitve. To velja za področje obrti, kmetijstva, industrije, kar povezujemo z dejstvom, da ti posamezniki ne dobivajo dodatka za svoje znanje in rabo jezika, zato menijo, da tudi drugi niso upravičeni do njega. Zanimivo pa je, da se tudi posamezniki iz storitvene dejavnosti (zavarovalništvo, trgovina, banka), ki pri svojem delu komunicirajo s strankami in zato uporabljajo oba jezika, ne strinjajo z dodatkom.

Rezultati so pokazali, da stopnja dosežene izobrazbe ne vpliva na odgovore, ki se nanašajo na dodatek za dvojezičnost. Na drugi strani pa so vprašani zelo strogi in jih večina meni (slovenska Istra – 85,4 %; Prekmurje – 68,7 %), da bi morale veljati denarne ali druge sankcije, če ni poskrbljeno za dvojezično poslovanje, ustrezno zasedena delovna mesta, dvojezične oznake. V tem so v slovenski Istri doslednejši kot v Prekmurju, kjer jih kar nekaj odstotkov tudi ne ve, kaj bi bilo treba v primeru nespoštovanja dvojezičnosti storiti (Prekmurje: 17 %; slovenska Istra: 7,6 %).

Na osnovi upoštevanja parametrov vitalnosti iz modela²¹ Grina in Moringa (2002) ugotavljamo, da na narodnostno mešanih območjih Slovenije obstaja možnost rabe jezika narodne skupnosti. Možnost pomeni, da jezik ni diskriminiran ter da država z ustavo in številno zakonodajo daje osnovo za uporabo dveh jezikov. Dodatek za dvojezično poslovanje predstavlja konkretno obliko mehanizma države za ustvarjanje dodatnih pogojev, ki pospešujejo rabo manjšinskega jezika. To bi lahko poimenovali tudi dodatna stimulacija za posameznika oziroma prispevek družbe k promociji rabe manjšinskega jezika. Brez dvoma finančni dodatek prispeva/pospešuje možnost rabe manjšinskega jezika.

Toda ne glede na finančni vložek države, ki ga je treba zagotoviti za uredničenje dvojezičnosti, pa v krivulji (po predvidevanju: večja finančna investicija, boljši rezultat) dosežemo točko, ko se raba jezika (v različnih domenah) in jezikovna kompetenca ne zvišujeta glede na stopnjo vnosa. Lahko zaključimo, da ima učinkovitost mejo. To pomeni, da vsaka politika, tudi če povečuje finančni vložek, doseže določeno točko, ne more pa preseči določene meje. Obstajati morajo številni drugi družbenopolitični dejavniki, ki lahko to mejo presežejo in katerih rezultat je veliko bolj kompliciran, zahteven in tudi dolgotrajen. Pri tem ima odločujočo vlogo večinska populacija – njen odnos in njeno sprejemanje manjšine in manjšinskega jezika.

Iz podatkov našega raziskovanja (Novak Lukanovič 2002) smo tudi ugotavljali, ali delovno mesto zaznamuje raba dveh jezikov. Rezultati so sicer statistično potrdili prisotnost dveh jezikov, toda natančnejši vpogled v podatke pokaže, da prevladuje slovenski jezik.²² Primerjava strinjanja s trditvi-

jo »znanje manjšinskega jezika je potrebno pri zaposlitvi« (A) in rezultatov povprečne rabe jezika na delu (B) ob uporabi posebne statistične metode²³ ni pokazala statistične povezave ne pri Slovencih ne pri pripadnikih manjšine, statistična povezava (vrednost $p < 0,05$)²⁴ med znanjem madžarskega jezika in delovnim mestom pa se je pokazala le pri skupini »drugi«,²⁵ kar si lahko razlagamo tako, da je pri skupini »drugi« raba manjšinskega jezika izključno povezana z zaposlitvijo in rabo jezika na delovnem mestu. Pri tej skupini izstopa ekonomski vidik jezika.

Statistična analiza podatkov glede na starost vprašanih je nakazala, da predvsem mlajši uporabljajo pri stikih na delovnem mestu več manjšinski/madžarski jezik kot pa starejši. Predpostavljamo lahko, da po eni strani zato, ker starejša generacija ni več aktivna v delovnem procesu, po drugi strani pa lahko predvidevamo, da se niso dvojezično izobraževali in se niso usposobili, da bi lahko na delovnem mestu uporabljali oba jezika.

Pomanjkljivost pri izvajanju dvojezičnega poslovanja je, da kljub dejstvu, da dodatek za dvojezično poslovanje pogojuje znanje dveh jezikov, pogoj ne definira natančne stopnje znanja obeh jezikov. Tako mnogokrat posameznik, ko stopi v ustanovo in ugotovi, da uslužbenec ne obvlada dovolj dobro manjšinskega jezika, spregovori v slovenskem jeziku. Stopnja znanja drugega jezika je, sodeč po rezultatih raziskav, zelo pomembna spremenljivka, ki vpliva na uresničevanje dvojezičnosti na narodnostno mešanih območjih (Novak Lukanovič 2003).

Čeprav je izvajanje dvojezičnosti na institucionalni ravni, torej v ustanovah javnega značaja, na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji ustavno in zakonsko urejeno, pa težave nastopijo predvsem v gospodarskih ustanovah in podjetjih. Zakona, ki bi predpisoval njihovo dvojezično delovanje, ni, čeprav je v občinskih dokumentih²⁶ zapisano, da morajo podjetja imeti dvojezične napise/table, toda nikjer ni omenjeno, da morajo v svojih internih aktih – statutu, poslovnih načrtih, poslovnih poročilih in pri zaposlovanju oziroma poslovanju upoštevati dvojezičnost. Predvsem podjetja, ki imajo sedež izven narodnostno mešanega območja, izhajajo iz stališča, da jim ni treba upoštevati dvojezičnosti. Mnenja o tem so seveda različna, prav tako pa je tudi pravna interpretacija različna. Raba manjšinskega jezika oziroma potreba po znanju manjšinskega jezika se kaže predvsem pri podjetjih, ki poslovno sodelujejo s sosednjo državo (državo matičnega naroda manjšine).

Raziskovalni rezultati (Novak Lukanovič 2003, 2004) kažejo, da v večkulturnih in obmejnih področjih ob slovenski meji vrednost jezika močno zaznamuje tako simbolična kot tudi ekonomska dimenzija. Empirični podatki raziskovanj²⁷ so pokazali, da vprašani ne pripisujejo velikega

pomena znanju jezika sosednje države za družbeni ugled posameznika, komunikacijo v Evropski uniji ali usposabljanje in študij. Znanje jezika sosednje države je pomembno za zaposlitev v sosednji državi, istočasno pa se posameznik prav zaradi znanja jezika lažje prilagaja drugemu okolju in je zato tudi uspešnejši. Jezikovno/kulturno raznolikost območja zaznavajo ne glede na področje ali generacijo v najrazličnejših oblikah sodelovanja – na družbenokulturnem in ekonomskem področju. Rezultati so pokazali močno povezavo jezika in ekonomije, kjer znanje jezika »drugega« predstavlja pomemben, celo osnoven element za uspešno poslovno sodelovanje v obmejnem področju. To nam potrjuje tudi podatek, da večina vprašanih podpira učenje jezika sosednje države v okviru šolskih programov, kar bi lahko vplivalo na jezikovno/izobraževalno politiko v obravnavanih državah. Čeprav učenje in znanje jezika soseda odpira posamezniku svet drugega in prispeva k razumevanju drugačnosti, pa vprašani iz omenjene raziskave izpostavljajo predvsem ekonomski vidik. Znanje jezika manjšine, ki ga posameznik v etnično mešanem okolju usvaja kot svoj prvi jezik (J1) ali pa kot svoj drugi jezik (J2) načrtno, organizirano, ima za posameznika dodano vrednost, pomeni tudi jezik sosednje države ter posamezniku omogoča mobilnost in mu odpira možnost zaposlovanja tako v državi sami kot v evropskem prostoru.

5 Zaključek

V zaključku lahko poudarimo, da se vzporedno z globalnim trgom v svetu močno povečuje pomen jezikovne različnosti oziroma kulturne diverzifikacije, ki prispeva k prepoznavnosti in uspehu nacionalnih gospodarstev. Če globalizacija odpira meje kapitalu, odpira meje tudi ljudem. V tem kontekstu je jezik pomemben pokazatelj različnosti kultur ter sredstvo komunikacije in povezave med ljudmi. Posameznik z jezikom, ki ima komunikacijsko in tudi simbolično vrednost, prestopi bariere ter se prilagodi specifični kulturi in poslovnim navadam drugega, poslovnega partnerja. Prav to sprejemanje različnosti pa prispeva k uspehu in, izraženo z ekonomsko kategorijo, ustvarjanju dobička. Poznavanje jezika drugega ima na posameznika tudi psihološki učinek – človek postane močnejši, samozavestnejši in tekmovalen.

Sprejemanje in prepletanje različnih kultur in različnih jezikovnih skupin v družbi se odraža v okviru različnih ekonomskih aktivnosti. Ekonomija v najširšem pomenu posredno in neposredno vpliva na različne jezikovne procese – od ohranjanja in opuščanja jezika do različnih strategij jezikovnega prilagajanja. Jezik je povezan s posameznikom in z družbo. Ekonomija

pa je del družbe. Jezik in kultura sta dve pomembni sestavini, ki vplivata na ekonomsko rast posameznika in družbe ter predstavljata pomemben kazalec zadovoljstva posameznika, vplivata pa tudi na kakovost življenja posameznika. Tako v večkulturni družbi jezikovno načrtovanje in jezikovna politika služita kot orodje, ki družbo usmerja v družbenem in ekonomskem pomenu. Izkušnja »živeti skupaj« v večkulturnem/večjezičnem svetu je prinesla nov, drugačen scenarij – ne pomeni samo pravice posameznika, da govori svoj jezik, temveč tudi dolžnost družbe (tudi dolžnost podjetja), da v svoj program (tudi poslovni načrt) vnese možnost komunikacije v drugem jeziku.

Na narodno mešanih območjih v Sloveniji se jezik v povezavi z ekonomijo vedno obravnava kot večdimenzionalna vrednost, ki prispeva k ohranjanju jezikovne raznolikosti območja in ki omogoča medkulturno komunikacijo. Pri tem je treba upoštevati, da so ustavno opredeljena etnično mešana območja v Sloveniji tudi obmejna območja, kar pomeni, da jezik manjšine ne zaznamuje samo jezikovne raznolikosti območja, temveč istočasno nastopa kot jezik sosednje države in s tem se vrednosti posameznih paradigem, ki opredeljujejo povezavo jezika in ekonomije, nadgrajujejo. Čeprav manjšinski jezik močno zaznamuje netržna vrednost, pa je njegova najpomembnejša vrednost v tem, da zaznamuje vrednost jezikovne raznolikosti in medkulturne komunikacije. Ustrezna jezikovna in posebej izobraževalna politika dajeta jeziku manjšine dodano vrednost. Prav tako se na narodno mešanih območjih v Sloveniji jezik v povezavi z ekonomijo največkrat omenja v povezavi z motivacijami, in sicer v primerih, ko je posameznik ekonomsko motiviran, da se uči jezik in ga tudi uporablja v specifičnih situacijah. V številnih primerih ekonomska spremenljivka vpliva na oblikovanje odnosa posameznika do specifičnega jezika, tudi do manjšinskega. Če povzamemo, to pomeni, da je ekonomski dejavnik na najrazličnejše načine, posredno in neposredno, povezan z vsemi vidiki, ki vplivajo na jezikovne procese v okolju.

Rezultati empiričnih podatkov našega raziskovanja o stališčih prebivalcev do učenja in rabe jezikov, državnega, manjšinskega – sosedskega, tuje- ga, za poslovno sodelovanje v obmejnem področju in Evropski uniji ter za zaposlitev v domačem okolju in sosednjih državah so pokazali povezavo z ekonomskimi spremenljivkami. Prepletanje ekonomskih in jezikovnih procesov tako na mikro- kot makronivoju pomeni tudi medsebojno sprejemanje oziroma nesprejemanje različnih jezikovnih skupin v etnično mešanih okoljih. Tako interakcija med jezikom in ekonomijo poteka v obe smeri ter prinaša rezultate posamezniku in družbi.

Opombe

- 1 Pri tem bi omenili longitudinalno in multidisciplinarno zastavljen projekt Inštituta za narodnostna vprašanja *Etnična identiteta in medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru* nosilke prof. dr. Albine Nečak Lük, ki je potekal v različnih časovnih obdobjih, in sicer v Lendavi v letih 1991, 1994 in 1996 ter v slovenski Istri v letih 1994 in 1996, ter raziskavo (2004–2006) *Percepcija jezikovne in kulturne raznolikosti v obmejnih mestih* nosilke dr. Sonje Novak Lukanovič v okviru CRP Inštituta za narodnostna vprašanja.
- 2 Prepoznavna vrednost jezika je znak prestiža ali družbenega statusa (Novak Lukanovič 2011, 330).
- 3 Vrednost rabe pomeni, da se jezik uporablja v določenem okolju in ta uporaba jezika posamezniku prinaša vrednost, kot je delovno mesto, šolanje. Nanaša se tudi na produkcijo (v kvantitativnem pomenu) knjig, medijev v določenem jeziku (Novak Lukanovič 2011, 330).
- 4 Vrednost izmenjave lahko opišemo glede na razlike statusa jezika v družbi (uradni/neuradni, večinski/manjšinski (Novak Lukanovič 2011, 330).
- 5 Gosar Andrej je napisal številne članke o družbenem, kulturnem, političnem in ekonomskem položaju Slovencev na začetku dvajsetega stoletja. Je eden izmed redkih avtorjev v slovenskem prostoru, ki je v svojih delih presegel ekonomski/gospodarski vidik narodnega vprašanja. Pri obravnavanju vloge jezika je poskušal dodati jeziku ekonomsko kategorijo, ekonomijo pa obogatiti z jezikom, pri čemer je izpostavljal vlogo slovenskega jezika.
- 6 Rodil se je v Ljubljani, kjer je tudi maturiral. Leta 1946 se je najprej vpisal na Ekonomsko fakulteto Univerze v Ljubljani, nato pa emigriral v Avstrijo, kjer je leta 1951 iz ekonomije diplomiral na innsbruški univerzi. Po diplomi se je preselil v ZDA in nadaljeval študij na čikaški univerzi. Zaposlil se je kot uradnik, leta 1957 pa je postal docent na Severni državni univerzi (Northern State University) v Aberdeenu (Južna Dakota). Od leta 1960 je poučeval na Kolidžu Keuka (Keuka College) v New Yorku, od leta 1966 dve leti na Državni univerzi Floride (Florida State University) v Tallahasseeju in končno na Univerzi v New Orleansu (University of New Orleans), kjer je leta 1970 postal redni profesor. Kot gostujoči profesor je predaval tudi na različnih evropskih univerzah. Ukvarjal se je z ekonomsko teorijo, gospodarsko zgodovino slovenskega prostora in problemi manjšin. Bil je med ustanovitelji Society for Slovene Studies, osrednje ameriške organizacije za slovenske študije, in je veliko objavljval v društvenem glasilu.
- 7 Ekonomska kategorija, ki jo prenaša na jezik – depreciacija valute je zmanjšanje njene vrednosti glede na drugo valuto.
- 8 Naj omenimo samo nekatere raziskave, ki so v analizi jezikovnih procesov zaznale tudi povezavo jezika in ekonomije: projekt Inštituta za narodnostna vprašanja *Percepcija jezikovne in kulturne raznolikosti v obmejnih mestih*, CRP, 2004–2006, nosilka Sonja Novak Lukanovič; raziskava Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani *Dvojezičnost v Sloveniji*, 2005–2007, nosilka Sonja Novak Lukanovič.
- 9 Pri tem omenjenega avtorja citiramo iz Grina (1996), ki piše, da je Marschak v članku *Economics of language*, objavljenem v reviji *Behavioral Science* leta 1965 (št. 10, str. 135–140), postavil izhodišča pri obravnavi ekonomije jezika.
- 10 Lisbon Action Plan for growth and jobs, Guideline no. 23.

- 11 Leta 2007 je bil v okviru Evropske komisije ustanovljen Poslovni forum za večjezičnost – Business forum on Multilingualism, ki naj bi ugotavljal, kako znanje jezikov vpliva na trgovino in delovna mesta v Evropski uniji.
- 12 Pri tem se postavlja vprašanje, kako naj definiramo mednarodni jezik – ali glede na število govorcev ali glede na moč skupine.
- 13 Slovenski jezik na narodno mešanih območjih v Prekmurju in slovenski Istri prihaja v stik z drugim jezikom. Ta stik ni naključen, obe stični jezikovni območji sta definirani kot narodno mešani območji s posebnim statutom, po katerem pripadajo obema jezikoma, slovenskemu in italijanskemu ter slovenskemu in madžarskemu, enake funkcije. Slovenski jezik na teh območjih ni samo v funkciji maternega jezika, temveč tudi v funkciji drugega jezika. Tako je na narodnostno mešanih območjih vzpostavljena institucionalna dvojezičnost, oprta na funkcionalno dvojezičnost pripadnikov večine in manjšine (Nečak Lük in Jesih (ur.) 1998, 333).
- 14 Dodatek za dvojezično poslovanje, ki ga prejema zaposleni v javni upravi, ima osnovo v Zakonu o sistemu plač v javnem sektorju (ZSPJS-UPB13 2009), v 19. in 20. členu Zakona o razmerjih plač v javnih zavodih, državnih organih in v organih lokalnih skupnosti (ZRPJZ 1994: 1016), ko zaposlenim v državnih organih pripadajo dodatki, ki so določeni s kolektivno pogodbo, zakonom ali na njegovi podlagi izdanim predpisom. Z 12. členom Uredbe o količnikih za določitev osnovne plače in dodatkih zaposlenim v službah vlade Republike Slovenije in v upravnih organih (Ur. l. RS 35/96, 3065) je bil za območje lokalnih skupnosti, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, določen dodatek za aktivno znanje jezika narodne skupnosti v višini 6 % osnove plače in 3 % osnovne plače za pasivno znanje. Navedeni dodatek se priznava za delovna mesta, za katera je v aktu o notranji organizaciji in sistemizaciji delovnih mest predpisan pogoj znanje jezika narodne skupnosti. To ureja Uredba o notranji organizaciji, sistemizaciji, delovnih mestih in nazivih v organih javne uprave in v pravosodnih organih (Ur. l. RS 58/03).
- 15 To je opredeljeno v Zakonu o državni upravi (ZDU-1-UPB4 2005: 12218; ZDU-1F 2012: 1766) in tudi v Zakonu o splošnem upravnem postopku (ZUP-UPB2 2006: 2484).
- 16 Pri tem navajamo delne rezultate temeljnega raziskovalnega projekta ARRS *Jezik in ekonomija* nosilke Sonje Novak Lukanovič (2008–2011). V vzorec je bilo vključenih petdeset podjetij, ki imajo sedež izven narodno mešanega območja, v obmejnih področjih, podjetja, ki so usmerjena na trge JV Evrope, in pa podjetja, katerih večinski lastniki so tujci. Intervju je vseboval petinpetdeset strukturiranih vprašanj.
- 17 Pri tem navajamo rezultate raziskave *Dvojezičnost v Sloveniji* nosilke Sonje Novak Lukanovič, ki je potekala med letoma 2005 in 2007 na Inštitutu za narodnostna vprašanja. V raziskavo so bili vključeni pripadniki italijanske in madžarske narodnosti. V sodelovanju z manjšinskimi skupnostmi smo na naslove njihovih članov poslali strukturiran vprašalnik, ki je vseboval osemindvajset vprašanj odprtega in zaprtega tipa. Vprašalnik je bil dvojezičen (v slovenskem in italijanskem jeziku oziroma v slovenskem in madžarskem jeziku). Z vprašalnikom, poslanim po pošti, smo pridobili vzorec: 146 vprašalnikov iz Istre in 145 iz Prekmurja. Podatke smo statistično obdelali ter uporabili kvantitativno,

- kvalitativno in komparativno metodo analize. Pri statistični analizi smo v prvi vrsti uporabljali neparametrične metode (Mann-Whitney, Kruskal Wallis, Spearmanova korelacija), v nekaterih primerih, kjer je bilo možno, pa smo uporabili tudi njihove parametrične metode (ANOVA, regresijski modeli).
- 18 Glej opombo 17.
- 19 Glej opombo 17.
- 20 Chi-Square Test pokaže, da je $p = 0,002$, kar pomeni, da je $p < 0,05$ in je zato povezava statistično značilna.
- 21 Model Grina in Moringa (2002) vitalnost povezuje z jezikovnim obnašanjem. V modelu so izpostavljeni parametri, ki so usmerjeni v izboljšanje položaja jezika, predvsem manjšinskega. Parametri so združeni v tri sklope, ki vključujejo zmožnost, priložnost in željo.
- 22 Če upoštevamo lestvico 1 – samo slovensko, 2 – večinoma slovensko, 3 – enako oba jezika, 4 – samo manjšinsko in 5 – samo manjšinsko se podatki brez velikih odstopanj gibljejo od povprečne vrednosti 1,810 do 2,8886 (podatek, ki so ga navedli tisti, ki so navedli madžarski jezik kot J1).
- 23 Spearmanove korelacije.
- 24 Prikaz korelacije – Spearmanova korelacija med trditvijo »znanje manjšinskega jezika je potrebno pri zaposlitvi« (A) in povprečno rabo jezika na delu (B): -.082 Slovenes, -.153 Hungarians, -.045 Others.
- 25 V skupino »drugi« smo uvrstili posameznike, ki so kot svoj materni jezik navedli jezik, ki ni ne slovenski ne madžarski.
- 26 Na primer Statut občine Lendava/Lendva (Uradni list RS, 26/1999), člen 71.
- 27 Pri tem lahko navajamo raziskavo, ki smo jo izvajali v letu 2005–2006 v obmejnih mestih ob slovensko-italijanski (Nova Gorica/Gorica), slovensko-avstrijski (Gornja Radgona/Bad Radkersburg) in slovensko-madžarski meji (Lendava/Monošter). Upoštevali smo dva vključitvena kriterija: urbano okolje in starost učencev. Metodi empiričnega raziskovanja sta bili skupinski intervju in anketa. Uporabili smo strukturiran vprašalnik (vprašanja zaprtega in odprtega tipa). V vzorec je bilo vključenih sedem šol (starost učencev 14–15 let), na drugi strani pa njihovi starši s ciljem nakazati medgeneracijsko razliko. Vzorec je obsegal 350 učencev in 355 staršev. Raziskavo je izvajal Inštitut za narodnostna vprašanja v okviru CRP, ki ga je financiral Urad za razvoj šolstva in ARRS (nosilka raziskave doc. dr. Sonja Novak Lukanovič, sodelavci dr. Katalin Munda Hirnök, dr. Boris Jesih) ob sodelovanju ISIG iz Gorice (Italija; dr. Paolo Roseano, dr. Giulio Tarlao in dr. Alberto Gasparini), Univerze v Celovcu (prof. dr. Vladimir Wakouning), mag. Valerije Perger, Nike Vodopivec in Norme Bale.

Literatura in viri

- Bourdieu, P., 1991. *Language and Symbolic Power*. Polity Press, Cambridge.
- Cameron, D., 2005. Communication and commodification. Global economic change in sociolinguistic perspective. V: G. Erreygers, G. Jacobs (ur.) *Language*,

- Communication and the Economy*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 9–23.
- Carliner, G., 1981. Wage Differences by Language Group and the Market for Language Skills in Canada. *Journal of Human Resources* 16, 3, 384–399.
- Čok, L., Novak Lukanovič, S., 2005. Language as social cohesion and human capital. V: Z. Vodovnik (ur.) *Intellectual capital and knowledge management: proceedings of the 5th International Conference of the Faculty of Management Koper*, University of Primorska, 18–20 November 2004. Congress Centre Bernardin, Portorož, Slovenia, Faculty of Management, Koper, 79–89.
- Čok, L., 2008a. Medkulturna uzaveščenost kot osebna vrednota. *Pedagoška obzorja* 23, 1, 86–100.
- Čok, L., 2008b. Medkulturna jezikovna vzgoja kot družbena vrednota in osebna rast. V: M. Ivšek (ur.) *Jeziki v izobraževanju: zbornik prispevkov konference, Ljubljana, 25.–26. september 2008: proceedings, September 25–26, 2008, Ljubljana, Slovenia*. 1. natis. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana, 71–78.
- Dustmann, C., 1994. Speaking fluency, writing fluency and earnings of migrants. *Journal of Population Economics* 7, 133–156.
- Edwards J., 1985. *Language, Society, Identity*. Basil Blackwell, Oxford.
- Erreygers, G., Jacobs, G., (ur.), 2005. *Language, Communication and the Economy*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Gazzola, M., 2014. *The Evaluation of Language Regimes. Theory and application to multilingual and patent organizations*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Giles, H. R., Bourhis, R. and Taylor, D., 1977. Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations. V: H. R. Giles (ur.) *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. Academic Press, London, 307–348.
- Grenier, G., Vaillancourt, F., 1983. An economic perspective on learning a second language. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 6, 471–483.
- Grin, F., 1996. The economics of language: survey, assessment and prospects. *International Journal of the Sociology of Language* 121, 17–45.
- Grin, F., 2009. Promoting Language through the Economy: Competing paradigms. V: J. M. Kirk, and D. P. Ó Baoili (eds.), *Language and Economic Development. Belfast Studies in Language, Culture and Politics* 19, 1–12.
- Grin, F., Moring, T., 2002. Support for Minority languages in Europe. Final Report. European Commission Contract No 2000-1288/001 – 001 EDU –MLČEV, http://www.poliglotti4.eu/docs/eu-policy-to-protect-and-promote-regional-and-minority-languages-support-report_en.pdf (18. 3. 2016).
- Grin, F., 2003. Language planning and Economics. *Current Issues in Language Planning* 1, 1–67.
- Gosar, A., 1985. Narodnostno vprašanje. Narodno-gospodarski eseji, 1921. V: J. Pogáčnik (ur.) *Slovenska misel*. Cankarjeva založba, Ljubljana, 110–134.
- Henley, A., Jones, R. E., 2001. Gyflog a gallu iethyddol mewn economi ddwyethog/ Earnings and linguistic ability in bilingual economy. *Research Paper No. 2001-18*. University of Wales, School of management and business, Abersystwyth.

- Hočevar, T., 1976. *Slovenski družbeni razvoj, izbrane razprave* 28. Založba Prometej, New Orleans.
- Humar, M., 2004. Stanje in vloga slovenske terminologije. V: M. Humar (ur.) *Terminologija v času globalizacije*. Založba ZRC, Ljubljana, 17–31.
- Lazear, E., 1999a. Culture and language. *Journal of Political Economy* 107, 95–126.
- Lazear, E., 1999b. Globalization and the market for team- mates. *Economic Journal* 109, C15–C40.
- Lokar, A., Oblak, M., 1986. The Slovene minority in Italy from an economic perspective. V: *Slovene Studies, Journal of the Society for Slovene Studies* 1, 27–43.
- Nečak Lük, A., 1993. Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru: primerjalna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske. *Razprave in gradivo* 28, 5–14.
- Nečak Lük, A., 1998. Jezik kot kazalec stanja medetničnih odnosov. V: A. Nečak Lük, B. Jesih (ur.) *Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru*. INV, Ljubljana, 333–347.
- Nečak Lük, A., Jesih, B., (ur.), 1998. *Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Novak Lukanovič, S., 2002. Ekonomski vidik jezika v večkulturnem okolju/Economic aspect of language in multicultural setting. *Razprave in gradivo* 40, 98–115.
- Novak Lukanovič, S., 2003. Jezikovno prilagajanje na narodno mešanih območjih v Sloveniji. *Razprave in gradivo* 42, 38–62.
- Novak Lukanovič, S., 2004. Stališča do jezikovne raznolikosti na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji. *Razprave in gradivo* 44, 66–80.
- Novak Lukanovič, S., 2011. Jezik in ekonomija na narodno mešanih območjih v Sloveniji = La lingua e l'economia nelle zone nazionalmente miste della Slovenia. *Annales, Series Historia et Sociologia* 21, 2, 327–336.
- Osojnik, I., 2004. Kultura in globalna ekonomija. *Revija 2000*, 168-170, 31–38.
- Petrin, T., 1995. Organizacija in struktura trga: skripta. 1. del (EF, Skripta). Ekonomska fakulteta, Ljubljana.
- Pogorelec, B., 1983. Jezik v gospodarstvu. V: B. Pogorelec (ur.) *Slovenščina v javnosti. Posvetovanje o slovenskem jeziku*. Republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije, Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana, 47–65.
- Robbins, L., 1935. *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*. Second Edition. Macmillan, London.
- Wodak, R., Menz, F. (ur.), 1990. *Sprache in der Politik. Politik in der Sprache. Analysen zum öffentlichen Sprachgebrauch*. Drava, Celovec.
- Zver, S., 2015. Položaj jezikov na jezikovnem trgu na narodnostno mešanem območju v Prekmurju. Filozofska fakulteta UL, doktorska disertacija, Ljubljana.

